

Kristendommen og den eskimoiske kultur

Af Mads Lidegaard

Kristendommen

Når man skal prøve at behandle to så uoverskuelige størrelser i deres forhold til hinanden, må det være rimeligt først at præsentere de to parter i al korthed – og først kristendommen.

I denne sammenhæng taler jeg om den som den historiske kirke og kristendom, der er som en kage, bagt af mange ingredienser. Når man går i gang med den færdige kage, kan det være svært nok at finde tilbage til de enkelte ting, den er sat sammen af. I kristendommen indgår – foruden mange tilsætninger – flg. hovedingredienser:

1. Jesu egen forkyndelse, som jo er den egentlige kristendom.

2. Hans egen og apostlenes jødiske baggrund, som bl. a. ses af, at 80% af Bibelen består af det jødiske Gamle Testamente.

3. Græsk kultur og filosofi, som dominerede samtiden og trængte ind i kristendommen, så snart den gik udenfor Palæstinas grænser.

4. Romerrigets ydre former, som kirken antog, da den blev statsreligion i romerriget, højtider, bygninger, jura o.s.v.

Det er altså denne historiske størrelse, vi her opererer med, en sammensmeltning af mellemøstlig nomadereligion og europæiske tanker. Til eskimoerne kom den så i form af næsten alle eksisterende kirkesamfund i al deres brogede forskellighed, de to gamle hovedkirker, den romersk katolske og græsk katolske eller ortodokse, de gamle protestantiske statskirker, lutherske og anglikanske samt en rigdom af protestantiske frikirker, herrnhuter, presbyterianere, metodister – kvækere, covenants og congregationalists, – og i nutiden en strøm af sekteriske kirker.

Derfor blev det også meget forskellige typer af missionærer, fra alle de europæiske samfunds lag: russiske og katolske munke, kongelige lutherske præster, brændende vækkelsesprædikanter, – og de kom fra alle afkroge, ermitter fra de russiske skove, sicilianske munke, der drømte om hjemlandets frodige vinmarker, fattige herrnhutiske håndværkere og hårdtarbejdende bondesønner fra det protestantiske Nord-europa. Påfaldende mange af dem var iøvrigt forældreløse, der ikke havde no-

Hedenske eskimoer ved Nachvak i Labrador.

gen familie at savne, og som tit aldrig genså deres hjemstavn – vajsenshusdrene i Grønland hører med i det billede.

I tid strakte missionen sig fra den grønlandske 1721 til herrnhuterne i Labrador i 1770'erne, russerne i Alaska i 1790'erne, det øvrige Alaska fra 1880'erne, da en række kirker ankom samtidig, mens eskimoerne i Canada blev ofre for en langvarig og nådeløs kamp mellem katolikker og anglikanere fra omtrent samme tid til 2. verdenskrig. I de sidste 40 år, hvor stort set alle eskimoer var døbt og kristnede, kom så sektkirkerne med påstand om, at der var tale om en værdiløs vanekristendom, så en personlig omvendelse måtte til. Man kan faktisk sige, at de startede hele missionen forfra.

Gennem disse 270 år har missionerne til enhver tid været præget af de da herskende åndelige strømninger i det hjemlige bagland, og det samme gælder deres opfattelse af eskimoerne, fra Rousseaus »noble sauvages« til Hobbes' »brutes savages«, som det er sagt. Hans Egede ventede f.eks. ud fra tanken om den i alle mennesker boende naturlige religion, at han ville finde dette tilknytningspunkt også hos grønlænderne – og skuffedes dybt, da det ikke var tilfældet. Til gengæld måtte han jo undre sig over, at de desuagtet syntes at leve fredeligt med hinanden.

Også *motiverne* for missionen var yderst forskellige:

1. Vigtigst var nok selve missionstanken, at omvende hedningerne til den

Omvendte eskimoer i Hebron, Labrador.

sande tro. Specielt virkede eskimoerne tillokkende som de fjerneste og vildeste mennesker, man kunne tænke sig.

2. Der var også et ønske om at beskytte eskimoerne mod ødelæggelse og udbytning fra hensynsløse handlende og hvalfangere og pelsjægere. Det gælder udpræget de mange missioner i Alaska fra 1880 samt herrnhuterne i Labrador.

3. Begge steder var dog også andre kræfter bag. I Labrador ønskede englænderne at få pacifiseret de vilde eskimoer, så fiskeri og handel kunne foregå uhindret, og samme tanker havde de russiske pelshandlere i Alaska og Hudson Bay Company i Canada.

4. Der kunne også ligge statspolitiske overvejelser bag. Når eskimoerne i Alaska antog den ortodokse tro, anerkendte

de dermed zaren som deres øverste herre, ligesom grønlænderne den danske konge og hans overhøjhed, når de lod sig døbe af hans embedsmand Hans Egede.

5. Også nationale motiver spillede ind. Den store kamp mellem katolikker og anglikanere i Canada var betinget af den nationale kamp mellem franskmænd og englændere i Canada. Gennem missionerne håbede begge parter af få sprogligt og kulturelt herredømme over de indfødte i de store ødemarker og på den måde udvide deres del af landet.

Dette kaleidoskopiske billede af selve kristendommen, kirkerne, missionærerne, deres motiver og baglandets tankeverden, fortæller tydeligt, hvor svært

Sheldon Jackson, kaldet Alaskas Apostel, drivkraften i missionerne blandt Alaskas indfødte fra 1880'erne.

det kan være at finde fællestræk. Alligevel viser der sig så mange, at det synes muligt at anse dem for typiske og på det grundlag ridse nogle hovedforløb op.

Den eskimoiske kultur

Modparten, eskimokulturen, kan som kristendommen udvise mange forskelligheder fra Sibirien til Grønland, men er alligevel forbløffende ensartet i hovedtrækkene, som skal rides op, vel at mærke indenfor den åndelige sfære.

Som i andre naturkulturer er religion og samfund vævet tæt sammen til et mønster, hvor den bærende ide er samhørighed med hele universet, der selv er een stor sammenhæng, båret af en hårfin balance mellem modstående kræfter, – en forestilling der kan minde om det kinesiske Yin-Yang, men i detaljerne meget anderledes. Som en antydning kan nævnes, at på den ene side

findes det mandlige, himlen, vinteren, månen, havet – og på den anden det kvindelige, jorden, solen, sommeren, landet. Spændingen og samspillet mellem disse kræfter er selve universets pulsslag.

Og netop et pulsslag, en evig gentagelse, en cyklusbevægelse, hvor alt liv bevæger sig i en evig genfødsel eller kredsløb, og hvor alle kræfter sættes ind på at bevare balancen, så kredsløbet ikke forstyrres. Det som kan forvolde en sådan katastrofe, er de onde ånder, som er onde, netop fordi de selv er blevet sat udenfor kredsløbet gennem brud på tabuer, og alle menneskets kræfter sættes da ind på at værne sig mod disse onde magter og mod ånderne, så de ikke bliver onde, mod de store gudemagter, mod alle tings inua, menneskers og dyrs sjæle, så de ikke bliver dæmoner, der truer livet og lykken og den hellige balance.

Derfor er moralen kultisk, den gælder dette hensyn og ikke det almindelige liv med andre mennesker, der falder udenfor den religiøse moral, med mindre man da forbryder sig mod de store tabuer, incest, sodomi o.l.

Denne verden er statisk og bestemt af en cyklisk tidsopfattelse, hvor alt går i ring, liv og død, nat og dag, sommer og vinter.

Det er en kollektiv verden, hvor den enkelte kun eksisterer som del af gruppen, og mennesket kun som en skabning blandt alle de andre, underlagt de samme fælles evige love, som det må rette sig efter, disse universets skjulte mysterier, som de nok forstod langt bedre end vi.

Joseph Yarley, eskimoisk hjælpemissionær fra Baffinland.

Også religionen var kollektiv. Den enkeltes overtrædelser ramte hele fællesskabet gennem uvej, sygdom, misfangst og sult.

Efter denne korte præsentation af hovedaktørerne i det store møde, vil jeg prøve at besvare nogle spørgsmål om eskimoernes forhold til den nye religion for derigennem at få en fornemmelse af sammenfald og modsætninger.

Hvorfor antog eskimoerne kristendommen?

Hvorfor forlod de deres gamle religion, hvilke var deres motiver, hvad var det, der tiltrak dem?

1. Det gamle samfund var overalt i forandring, før kristendommen kom. Handelen og hvalfangerne var de første

– som HBC tolkede sine initialer: Here before Christ. Handelen slog det gamle sociale og økonomiske system i stykker, fordi den fristede fangerne til at sælge deres overskud og dermed øge deres velstand, det overskud, som før deltes ud til dem, der trængte. Det betød større social ulighed, nød for mange. Og det betød at man begyndte at arbejde for sig selv, individualismen viste sig.

2. Også den gamle religion var svækket. Daglig så man de fremmede fange de dyrebare hvaler og andre dyr uden at overholde alle tabureglerne. Det blev svært for angakokkerne at få folk til at tro på nødvendigheden af at overholde de gamle bud.

Man har tit givet missionerne skylden for, at de gamle kulturer forsvandt. Det var på vej *før* missionen, og det er svært at forestille sig, at den gamle kultur kunne undgå konfrontationen med den moderne verden, selvom missionen ikke var kommet. Spørgsmålet er snarere, om dette møde var blevet mere eller mindre ødelæggende uden missionen. Også den gamle religion kunne udslettes, uden at missionen havde andel deri. Inuit i Sibirien er et godt eksempel herpå. De sovjetiske kommissærer bekæmpede angakokkerne lige så indædt som de kristne missionærer gjorde det – og med samme resultat.

3. Som det sker næsten overalt, kom kristendommen med den europæiske kultur i ryggen, en kultur, der materielt kunne synes så stærk for naturfolkene – og med stærke kræfter bag sig. Eskimoerne måtte tænke som de gamle nordboer om Hvide Krist: Han må være stærk, når hans folk formår så meget.

Tilløkkelsen ved den ydre pragt. Den russiske biskop er på besøg i Alaska.

Flere steder troede eskimoerne nærmest, at det var Jesus, der havde lært europæerne alt det, de kunne

4. Der var tit materielle fordele ved at søge til missionen.

5. Man var tit meget trætte af de mange besværlige tabuer og angakokkernes magt.

6. Nogle specielle grupper havde særlige motiver for at søge væk fra det gamle for at få et bedre liv under det nye. Tit var kvinderne de første, der meldte sig, koner som var utilfredse med flerkoneriet og den hyppige forskydning, unge piger, som var bange for at blive tvunget til ægteskab og søgte beskyttelse, enker og uforsørgede, der søgte det daglige brød, gamle koner, der mistænktes for at være hekse og søgte beskyttelse for at redde livet. En moderne udgave af dette er de mange kvinder, der flygter fra drukne og voldelige mænd i Canada og Alaska og søger til-

flugt f.eks. hos pinsefolkene, der ofte fungerer som en slags Dannerstiftelser.

Flere steder meldte også de unge mænd sig hurtigt, formodentlig fordi de i det gamle samfund helt var underlagt de ældres autoritet og søgte at skabe sig en ny position indenfor det nye – måske fordi de som unge følte, at den nye religion havde fremtiden for sig.

7. Missionærernes tale om helvedes pinsler og verdens undergang skabte tit stor rædsel, bl.a. fordi eskimoerne selv havde en forestilling om, at himmelhvelvet hvilede på nogle brøstfældige søjler, der truede med at bryde sammen. Når man trods alt kunne gardere sig mod alle disse rædsler med meget færre afsavn og krav end i den gamle religion, ville det være lidt tosset ikke at benytte sig af det.

8. Omvendt lød missionens tale om det evige liv med de kære i himlen så forjættende, at man nødig ville risikere

at gå glip deraf – selvom mange missionærer havde deres besvær, fordi det bedste af eskimoernes egne dødsriger lå under havet, det dårligste og kedeligste med fattig kost oppe i himlen. Mange betakkede sig for de himmelske forjættelser og fastholdt stædigt, at de hellere ville *ned*.

9. Det tiltalte mange – og den nyvakte individualisme –, at den nye religion lod ens liv og handlinger være bestemmende for det fremtidige liv – og ikke som hos eskimoerne selv blot måden, man døde på. At religionen var den enkeltes egen sag og ikke et offentligt anliggende. Specielt var det befriende, at man ikke risikerede at blive gjort ansvarlig for de ulykker, der ramte samfundet – fordi man havde overtrådt nogle tabuer.

Denne individuelle religion tvang iøvrigt kvinderne til selv at tage vare på deres frelse gennem eget valg – mændene kunne ikke bringe dem til himlen.

10. Det rygtedes hurtigt, at missionærerne var dygtige til at helbrede (de var rent faktisk ofte læger eller med medicinsk uddannelse), og de syge søgte i stort tal til de nye »angakokker«, der endda ikke forlangte betaling som de gamle, hvor betalingen helst skulle erlægges forud, hvis kuren skulle virke.

11. Ude på de små ensomme bopladser var kirkens arrangementer en kærkommen adspredelse i en ensformig hverdag med de mange ceremonier, lys, sang og musik og fælles samvær.

12. På samme måde virkede det lokkende at lære at læse og skrive. Eskimoerne var meget ivrige efter og hurtige til at lære det og bruge det.

13. Tit knyttede man sig personligt til den enkelte missionær og påvirkedes af hans personlige eksempel, og da spillede man tit from for ikke at gøre de flinke missionærer kede af det.

14. Missionen kunne også mange steder være den eneste beskyttelse mod andre hvide og deres brutale fremfærd. I reglen undså de sig for at føre sig frem ved selve missionsstationerne.

15. Nogle missioner var statsmissioner med en kongemagt i ryggen og dermed et ydre magtapparat, f. eks. Egedes i Grønland, og da kunne der være tale om frygt for magten, om ikke direkte vold, så trusler derom som stærk pression.

16. Nogle eskimogrupper var hærget af stammefejder og udbredt blodhævn og var inde i en ond cirkel, som man ikke følte at kunne komme ud af ved egen kraft, og da så man tit en mulighed ved at gå over til den nye tro.

Det var nok de vigtigste grunde til, at eskimoerne så relativt hurtigt lod sig kristne. Måske kunne det sammenfattes i, at de i kristendommen fandt en religion, der bedre end deres egen kunne fungere under de meget ændrede forhold, der var under udvikling.

Hvad reagerede eskimoerne imod i kristendommen?

Der var ingenlunde kun positive holdninger fra eskimoernes side, tit reagerede de meget negativt og i nogle tilfælde direkte aggressivt. Mange af kirkerne i Canada og Alaska kan tælle martyrer, myrdet på missionsmarken, op mod tyve ialt, og endnu flere er blevet truet på livet, også i Grønland, og har kun undgået deres skæbne gennem et mod,

der næsten kun kan skyldes en total hen-
given sig i Vorherres hånd. Protesten
kan samles op i flg. punkter:

1. Hvorfor kom I ikke før, når I
påstår, at man skal være døbt for at kun-
ne få det evige liv? Specielt kunne eski-
moerne slet ikke forstå det rimelige i, at
deres afdøde kære, der aldrig havde hørt
evangeliet, men ellers havde levet som
gode mennesker, derfor skulle være
dømt til evig pine. Det har affødt flere
sværmerier, alle i protest.

2. Vi vil gerne høre på Jer og prøve at
tro, hvad I siger. Hvorfor vil I så ikke
tro, hvad vi siger? Med hvilken ret
kommer I herop og begynder at byde
over os og påstå, det er jeres land?

Med naturreligionens indbyggede to-
lerance måtte de protestere mod dem,
der hævdede at besidde den eneste sand-
hed – samtidig med at selve denne
stædighed i længden også gjorde ind-
tryk. Selve det åbent at modsige hinan-
den var aldrig eskimoens skik. Hans
samværsform var fortællingen, den skif-
tende enetale, aldrig dialogen eller dis-
kussionen, som han afskyer, mens eu-
ropæeren elsker den som vejen til at nå
længere.

3. Missionens mange bud indenfor
privatsfæren, den etiske moral, hvor
pludselig dagliglivets sociale forhold, fa-
milielivet, sex-livet var underlagt reli-
giøse regler, var helt ukendt for eski-
moerne. De havde meget svært ved at
forstå og acceptere det, lærte det sent,
forstod det måske aldrig helt.

4. Det gjaldt f.eks. de nye ægteskabs-
regler, enegiftet, skilsmisseyforbudet.
Når der var for mange kvinder, når de
nødvendigtvis måtte have en forsørger

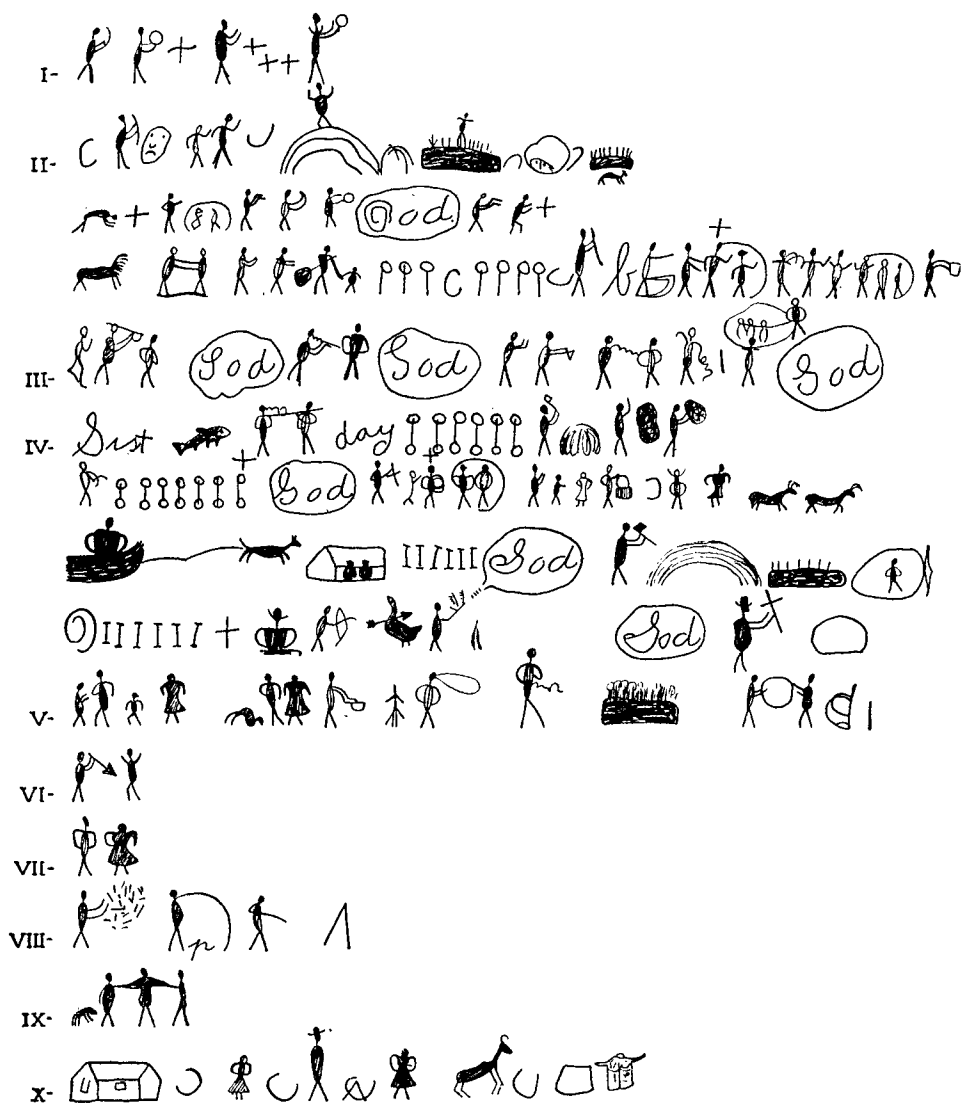
allesammen, når manden havde brug
for mere end een af praktiske grunde, –
og når de ærværdige patriarker i Biblen
endda selv havde haft koner i hobetal,
hvorfor så ikke også eskimoerne? Og
hvordan kunne man forlange af en
mand, at han skulle forskyde sine koner
og dermed også sine egne børn og over-
give dem til en sørgelig skæbne uden
forsørger.

Og på samme måde: Hvis en kone var
arrig eller for gammel eller man levede
sammen som hund og kat, hvorfor kun-
ne man så ikke skille sig af med hende?

Resultatet blev iøvrigt tit, at missio-
nen selv måtte bære følgerne og overta-
ge forsørgelsen af sådanne nødlidende
enker og børn.

Kvinderne så jo nok lidt anderledes
på det spørgsmål og fik fornyet mod til
at tale mændene imod, hvorfor disse da
også bebrejdede missionen, at den gjorde
kvinderne genstridige og opsætsige.

5. Et andet problem var forbudet
mod selvmord. Hvis et menneske ikke
ønskede at leve mere, fordi livet ikke
havde noget godt at tilbyde, måske kun
det modsatte, hvorfor skulle det så ikke
have lov til at forlade livet efter eget
valg? Og hvorfor havde man da ikke lov
til den kærlige vennehed at hjælpe
med at gennemføre det? Og hvem skulle
ellers sørge for de gamle, hjælpeløse og
invalid, som man ikke magtede at føre
med på de stadige rejser under vanske-
lige vilkår? Igen blev missionen tit Sorte-
per og sad tilbage med dem allesammen.
Det er et typisk eksempel på, hvordan
den nye regions regler ikke kunne
passes ind i eskimoernes hårde livs-
rytme.

De 10 bud i billedskrift, som en eskimoisk hjælper opfandt i Sydalaska.

6. Og på samme måde med mord. De nyfødte børn, især piger, som man ikke kunne forsørge, satte man ud ved fødslen. Hvad ellers? Det var nu deres eneste effektive børnebegrænsning. Og barnet blev ikke opfattet mere som et menneske end vore aborter, så længe det ikke havde fået navn og var indlemmet i familien.

Drab på hekse og troldkarle mente man også var en nødvendighed, ligesom blodhævn opfattedes som en dyrebart pligt, som ikke kunne undlades uden skæbnesvangre følger. På disse punkter stødte den kristne moral frontalt sammen med den gamle.

7. Der var også mere filosofiske overvejelser. Således vendte man tit tilbage

til det ondes problem, som det kaldes, – hvordan en almægtig og god Gud kunne tillade alt det onde, lade verden gå under med alle de dejlige fangst dyr, tillade djævelen at drive sit spil og pine og friste folk, lade Eva bringe hele menneskeslægten i fordærv – mange eskimoiske kvinder nægtede af samme grund pure at hedde Eva, mens andre forargedes over, at netop deres køn gennem den historie fik tillagt skylden for hele artens fald.

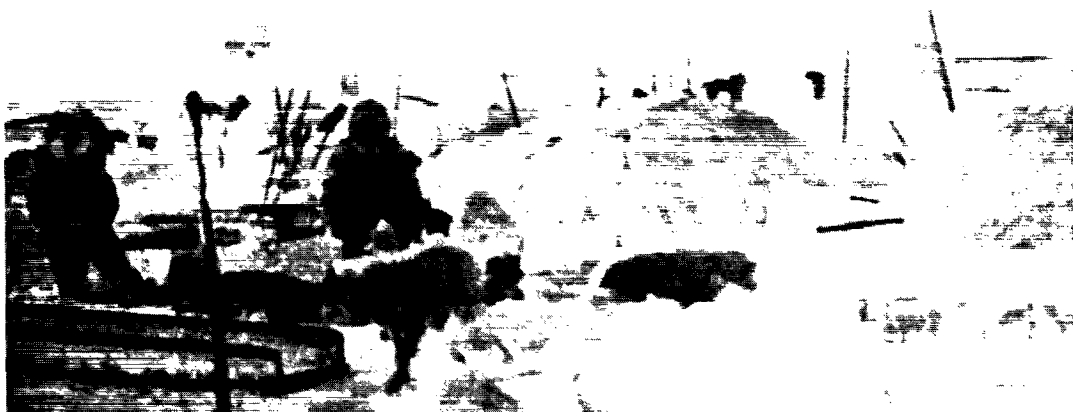
8. Man havde også svært ved at forstå tanken om i almindelighed at være et syndigt væsen. For eskimoerne var synd at overtræde tabuer, det var enkelthandlinger, som kunne sones, bl. a. gennem bekendelse. Men synden som tilstand forstod man ikke. Ustandseligt klager missionærerne derover, at folk er kold-sindige og ligeglade og slet ikke føler sig ramt – det var vel derfor, man så gik over til skrappe midler med dommedagsprædiken og helvedes ild – for dog at trænge igennem. Værst gik det ud over herrnhuterne og katolikkerne med deres skriftemål, der tit faldt tamt ud – som den unge pige i Canada, der sagde til sin katolske skriftefar: »Fader, jeg har ingen synder at bekende, for jeg holder alt for meget af Jesus til at ville gøre ham ked af det.«

9. De mange seksuelle forbud stred tit mod eskimoernes gamle vaner, hvor den side af livet mestendels opfattedes som en kilde til glæde og ikke som den ondes fristelser. De opgav i reglen ret hurtigt at diskutere det med missionærerne, men foretrak at stille sig fromme an og så fortsætte i det skjulte med de gamle skikke.

10. Midt i deres hårde liv var eskimoerne et meget livsglad folk, der forstod at tømme glædens bæger til bunds, når muligheden var der. De måtte reagere mod især den puritanske udgave af kristendommen, som forbød næsten alle livets glæder, sex, dans, leg, pynt, kortspil, spiritus, te, kaffe og tobak. De havde svært ved at forstå den store kristelige glæde, når alle deres egne blev taget fra dem. Poul Egede fortæller om, hvordan hans døbte sad på en fjeldknold og sørgmodigt betragtede deres udøbte landsmænds vilde morskab nedenfor – og kun havde den trøst, at det ville koste dem dyrt engang – hvilke tanker deres lærer jo måtte bebrejde dem.

11. Eskimoerne var tilbøjelige til at lade hver dag have nok i sin plage, og det samme forkyndte jo missionærerne. Når disse så fik sommerens bugnende forsyninger af vinterforråd og stuvede dem væk, så mente eskimoerne, at netop fordi de prædikede gavmildhed og næstekærlighed, burde de også dele rundhåndet ud af disse enorme forråd til deres eskimoiske naboer, når de kom i trang. Men de stakkels missionærer var nødt til at vogte på de dyrebare forråd, der jo *skulle* være til sommerens skib kom med næste ladning, og selv om de også hjælp, var deres holdning alligevel uforståelig for eskimoerne.

12. Det kunne tit være svært for eskimoerne at rumme de store modsætninger i den nye lære – på den ene side glæden over frelsen og Guds kærlighed og nåde – og på den anden side det tunge og glædesløse, truslerne om helvede og dommedag.

»Fra taget af hver snehytte vajede et lille hvidt flag som tegn på, at de alle var blevet kristne,« skriver Knud Rasmussen i 1920'erne fra Lyon Inlet i Canada.

Hvordan opfattede eskimoerne de enkelte elementer?

De måtte jo forstå det nye ud fra den gamle forestillingsverden, og det kom til at præge opfattelsen af de mange nye begreber:

Præsterne blev en slags angakokker, som forventedes at dække de samme funktioner, helbrede, skaffe godt vejr og god fangst, gøre kvinder frugtbare og meget andet. Mange missionærer kom i knibe overfor de forventninger, men bøjede sig tit for dem. Rink har f.eks. berømt Hans Egede, at han gik med til at blæse på syge, stryge dem på maven og indgive dem tvivlsomme medikamenter, men han havde næppe noget valg, når han samtidig forbød angakokkernes virke.

Prædiken var ånderne der talte gennem præsten. Da åndetale jo tit kan være nok så uforståelig, reddede det mange missionærer, hvis tale af helt andre grunde kunne være svær at begribe.

Helligånden var en hjælpeånd, måske den største. Men den var jo også svær at forklare – hvem tør påtage sig det?

Guds bud fungerede som taburegler, de krævede ingen fornuftig begrundelse, de blev stillet og måtte adlydes.

Salmerne var de gamle hymner, brugt ved seancerne, og i starten sang eskimoerne dem på den gamle måde ved at skifte fra fod til fod i en fast rytme, indtil missionærerne fik dem dresseret til at gøre det rigtigt, og det ville jo sige på europæisk.

Synsbekendelse var de rituelle bekendelser af tabubrud, som før kunne neutralisere virkningerne af disse, – men som nævnt ingenlunde udtryk for nogen almindelig syndsbevisthed. Missionærerne var tit meget rørte over den store villighed dertil, fordi de næppe forstod, hvad den bundede i.

Bønnerne var trylleformularer eller serratit, brugt i vanskelige situationer og med samme magiske kraft.

De ydre attributter som kors, salmebøger, bibler og medaljoner var amuletter. Et blad af salmebogen i spidsen af kajakken var lige så god som en dyrefod eller fuglevinge.

Tungetale var besættelse af ånderne.

Fasteregler svarede til de gamle spise-tabuer.

Sabbatsbuddet svarede til de gamle arbejdstabuer.

Sådan kunne man blive ved. Missionærerne var tit i svar nød med terminologien omkring alle disse fænomener. Det letteste var jo at bruge de gamle betegnelser, men så styrkede man associationen med det gamle. Man kunne også konstruere nye eskimoiske ord, anersaaq iluartaq for helligånden eksempelvis, men det gav tit ikke nogen klar mening. Ofte valgte man simpelthen at overføre de europæiske ord – Guute for Gud, o.s.v.

Et andet problem var, at hvis eskimoerne var for meget overladt til sig selv, ville den nye tro meget hurtigt blive hæftet sammen med den gamle til et helt nyt religiøst fænomen. Det skete ret tit, især i Alaska og Canada, hvor missionen startede i eet hjørne af de enorme områder, og så kunne der gå generationer, før den nåede til det andet. I mellemtiden vandrede de nye tanker med de meget nomadiserende eskimoer selv ud til de landsmænd, der aldrig havde set en missionær, og på den måde opstod der mange sælsomme udgaver af en særlig eskimoisk kristendom, som missionærerne havde deres hyr med at få skik på, når de endelig nåede frem. Derfor var mange missionærer meget uvillige til at betro eskimoerne at prædike på egen hånd.

Det var altså også eskimoerne selv, der opsøgte og greb kristendommen, når først de havde hørt om den. Tankernes egen kraft virkede, og det er bemærkelsesværdigt, at flere af de store eski-

moiske »profeter« synes at have grebet netop de helt centrale kristne tanker om næstekærlighed og broderskab.

Den i Grønland berygtede Habakukbevægelse er et typisk eksempel på en blandingsreligion. Den er tit opfattet som en slags tilbagefald til hedenskaben, men de involverede opfattede sig selv som fromme kristne, sang kristne salmer og læste i Bibelen og meget andet.

Missionerne vogtede nidkært over, at den slags ikke fik lov at udvikle sig og mente sig i deres ret til at kræve, at eskimoernes kristendom skulle ikklædes alle de europæiske former. Måske har vi endnu til gode at se, hvordan en eskimoisk kristendom vil se ud.

Kristendommen og den moderne civilisation

Hvis man ser på et religionskort over verden, falder det hurtigt i øjnene, at kristendommens udbredelse falder ret nøje sammen med den såkaldte moderne kultur – med teknik, videnskab og velstand. Spørgsmålet er så, om kristendommen har nogen andel heri – på godt og ondt, og uden at turde udnævne den til nogen hovedfaktor, har den dog elementer i sig, som kunne tyde i den retning.

1. Den appellerer i udpræget grad til den enkelte, til individualisme, til at enhver i sin saligheds sag tager egen skæbne i egen hånd. Det er i sig selv et brud med gammel kollektiv tanke. Og måske er der ikke så langt herfra til, at man også tager sin jordiske lykke i egen hånd i stedet for at bøje sig for en uafvendelig skæbne, – og forsøger at skaffe sig så meget af den slags lykke som muligt.

2. Kristendommen har en arv fra jøderne og grækerne, der placerer mennesket over alle andre skabninger. Alene den jødiske tanke: Skabt i Guds billede, er jo stærk tale, så svær den kan være at sluge for en nøgtern betragtning. Og for grækerne var mennesket den eneste skabning, der i sig havde en gnist af den evige guddommelige åndens verden. De skabte humanismen, opfattelsen af mennesket, ikke blot som sin egen, men nærmest som verdens egen mening, en skabning, der altid havde ret overfor alle andre og kunne underlægge sig hele sin levende og døde omverden og bruge dem til at fremme sine egne formål.

Det sprængte alle grænser, som i årtusinder havde holdt mennesker indenfor bestemte rammer, og gjorde alt tilladt for dette væsen.

Da kristendommen kom til eskimoerne, manglede den derfor typisk nok helt alle de ritualer, de som naturfolk brugte f.eks. overfor fangstdyrenes sjæle, og da kirken intet kunne sætte i stedet, fortsatte de ritualer mange steder helt op til nutiden, f.eks. i Alaska.

Men følgen var jo også, at fangsten med tiden blev sækulariseret, den var ikke længere nogen hellig handling, underlagt strenge begrænsninger, men et økonomisk fænomen, som vi kender det i dag.

En anden side af humanismen var tanken om, at alle mennesker, f.eks. også kvinder, var rigtige mennesker og lige. Og selvom patriarkalske traditioner så også havde stærkt tilhold i kirken, overtaget fra ørkenfolkene og Aristoteles, forhindrede det ikke, at den universelle tanke om alle mennesker som

brødre også blev en del af eskimoernes forestilling.

3. Hvor hele livet hos eskimoerne havde været opfattet i religiøse rammer, havde især den protestantiske del af kirken gennemført en sækulariserig, verdsliggørelse, af det meste af det pulserende liv, hele erhvervslivet, det politiske liv, arbejdet, så det kun var den personlige moral, der var omfattet af religiøse krav. Verden blev forstået ud fra sig selv og forklaret ad videnskabelig vej, – den videnskab, som kirken havde overtaget fra grækerne og eneforvaltet hele middelalderen igennem.

Derfor kunne missionærene optræde som sande rationalister, der forklarede alle naturens – for eskimoerne uforklarlige – fænomener – fornuftigt, ud fra naturlovene, og det gjorde dem til store angakokker.

4. Det var også den protestantiske verden, der især havde udviklet en puritansk tradition, der anså alle livets fornøjelser som en slags prøve, noget man skulle holde sig fra. Tilbage af til ladte aktiviteter blev kun at dyrke fromheden – og at arbejde. Arbejdet var den bedste måde at kompensere på for alle afsavnene, og det blev da en værdi i sig selv med stærk positiv ladning. Og et liv i stadig arbejde, forsagende alle forøden- de glæder, vil uvægerligt føre til velstand og ophobning af jordisk gods.

Der er meget langt herfra til ham, der sagde, at vi skulle være som markens liljer og himlens fugle og ikke bekymre os for dagen i morgen, og man tør vist roligt sige, at eskimoerne alle dage har efterlevet de ord langt mere bogstaveligt end mesterens egne disciple. Da jeg en-

gang havde prædikeret over den tekst i Il-lorssuit, sagde en fanger bagefter, at det egentlig var mærkeligt med de ord, for alle andre danskere end netop præsten sagde det modsatte, at man skulle spare op og investere og tænke mere på fremtiden – nemlig kærneren og udstedsbestyreren og handelschefen.

Skæbnen ville, at det i høj grad blev missionærer fra det puritanske småborgerlige hårdtarbejdende Nordvesteuropa, der kom til eskimoerne og viderebragte deres hjemlige dyder: Stræbsomhed, flid, nøjsomhed, renlighed o.s.v.

5. I kristendommen er tidsbegrebet lineært, man taler om frelseshistorien, begyndt engang ved skabelsen og sluttende ved tidernes ende. Det er samtidig det moderne samfunds livsnerve, vi tænker alle i lineær tid, øjeblikket lige nu har aldrig før været og kommer aldrig igen, derfor er tiden kostbar og skal udnyttes. Denne opfattelse var aldrig eskimoernes og det er et af deres problemer i det moderne samfund.

6. Fra grækerne overtog kirken tanken om at udvikle sin ånd mod stadig større fuldkommenhed, hellighed, så man til sidst nærmest kunne blive en helgen – det var bl.a. oprør mod den tanke, der gjorde Luther til reformator. Men tanken var uudryddelig, og det gik som med individualismen, at ideen om åndelig udvikling let førte til anden slags udvikling. Ord som udvikling og fremskridt er ukendte i sprog som det eskimoiske, for man kendte ikke begreberne, som til gengæld nærmest er religion for moderne mennesker. Det var ikke tilfældigt, at begreberne siumut-qumut, fremad, opad, blev slagord i den

grønlandske peqatigiinni-at-vækkelse – og det er pudsigt, at det parti i Grønland, som i 60'erne gjorde identitet til sit bannermærke, alligevel antog som navn det meget europæisk ladede ord Siiumut.

7. Eskimoernes nomadiserende tilværelse var de fleste missionærer en vederstyggelighed, som de prøvede at gøre en ende på – uden tanker for, hvad det kunne betyde for fangsten. Skulle folk undervises og disciplineres, måtte de bo fast omkring missionen.

Dette er nok til at vise, at kristendommen ikke blot kom som en religion, men som et livssyn, et menneskesyn, et samfundssyn, selvom alt det ingenlunde – og vel slet ikke – stammer fra kirkens stifter. Derfor var kirken med til at ændre eskimoernes livsholdning helt ned i den grundliggende livsopfattelse og tænkemåde.

Missionens rolle i moderniseringen

Fra første færd opfattede alle de forskellige missioner »civiliseringen« som en del af missionens opgave. Hans Egede som den første mente, at grønlænderne ikke kunne kristnes, før deres tankegang og vaner var ændrede.

Den russiske regerings særlige udsending i Alaska, Golovin, definerede missionens opgave som »at ændre deres skikke, systematisk vænne dem til et fast og virksomt liv, påvirke opdragelsen af børnene.«

Den katolske munk Delelande fra Canada forsvarede sig mod anklagerne for at ændre eskimoernes kultur: »Hvorfor civiliserer vi dem? Fordi vi er overbe-

De første døbte i Ammassalik 1899. Foto: F. C. P. Rüttel. © Arktisk Institut.

vist om, at de under deres nuværende omstændigheder ikke kan leve et værdigt liv som mennesker.»

Sheldon Jackson, manden bag de mange protestantiske missioner i Alaska for 100 år siden, sagde det sådan: »Det er lige så vigtigt at redde deres liv som deres sjæle. Samtidig med at vi tilbyder dem evangeliet med den ene hånd, må vi tilbyde dem mad med den anden.«

Og herrnhuterne i Labrador stillede simpelthen som betingelse for deres mission, at de fik frie hænder til at sætte sig på hele eskimoernes tilværelse, og i 150 år var de faktisk eneherskere over deres menigheder på alle livets områder. Regeringen roser dem for at »have gjort eskimoerne flittige og fået dem til at værdsætte arbejde.«

Og faktisk kom de fleste missioner mere eller mindre til at fungere på sam-

me måde. Missionærerne virkede som ledere og igangsættere indenfor økonomi og erhverv, indførte nye erhverv og uddannede til dem, håndværk, agerbrug, fiskeri, tamrenavl, underviste i hygiejne og ernæringslære. Mange nærmest ekscerserede menighederne, der opfattede renlighed som et religiøst tabu – hvilket ikke var så mærkeligt, da iagttagere kunne påstå, at missionærerne med samme vægt »forkyndte næstekærligheden – som at spise kartofler med gaffel.«

De tog sig af lægehjælp og virkede som socialrådgivere og jurister langt ind i familiens interne forhold. Selve familiemønstrene søgte man at ændre i efterligning af missionærernes familier. Da katolikkerne af gode gunde ikke havde eksempelfamilier at fremvise, startede i 60'erne en uddannelse af kateketfami-

lier i Canada, der siden kunne sendes ud i bygderne som levende eksempler.

De indførte elektricitet, radio, film og mekanik som de første, skaffede nye redskaber til fangsten og andet arbejde.

Og som vel det vigtigste af alt: De indførte skoler, lærte folk at læse og skrive foruden den religiøse lærdom. Lad være at meget af den undervisning sigtede på at kunne læse Bibelen – kan man først læse kan det jo bruges til så meget andet.

Skolerne var led i en bevidst politik, især kostskolerne. De ældre var jo nærmest uforbederlige, derfor var det vigtigt at skille børnene fra forældrene, så de kunne formes som civiliserede væsner uden stadig påvirkning fra det reaktionære bagland. Det har man gjort i Alaska til de seneste år, og de berømte eller berygtede efterskoleophold i Danmark for grønlandske børn i 60'erne byggede vel på en lignende tankegang?

For blot at give et eksempel på skolerne linie – en rapport fra et metodistisk børnehjem i Alaska: »Vi gav dem en sund grundliggende uddannelse, værdien af disciplin og hårdt arbejde, at klare sig selv uden hjælp, fangst, fiskeri og agerbrug.« Det er typisk, at denne tradition med at vægte praktisk kunnen lige så højt som teoretisk viden endnu præger skolerne i Alaska.

Mange steder sad missionerne på skolerne meget længe, i Grønland og Labrador til efter 2. verdenskrig.

Med skriften skabtes et nyt effektivt kommunikationssystem, som eskimoerne var meget hurtige til at lære og bruge, ikke mindst var det canadiske syllabel-

system, opfundet af en missionær, nemt at lære og blev i den grad eskimoisk eje, at de nu betragter det som deres eget.

Konklusion

Generelt virker det, som om mange missionærer faktisk brugte mere tid på at »civilisere« end at missionere, og at missionen derved blev hovedagent for eskimoernes overgang til en ny livsstil. Et lille men meget illustrerende eksempel er det, at de første kristne i Unalakleet i Alaska hurtigt lærte de hvide kunsten af i retning af at sikre sig en større velstand – med det resultat, at de simpelthen blev bortvist af høvdingen, fordi de var for rige.

Gennem de sidste årtier har en række samfundsforskere gransket i forandringsprocesserne i eskimoområdet, og deres konklusioner er næsten overalt eentydige: Missionen var de fleste steder spydspids og murbrækker for overgangen til en moderne tilværelse. Hvormed intet er sagt om, hvorvidt det så er noget positivt eller det modsatte. Der er næppe tvivl om, at missionen havde en central formidlende opgave i overgangen mellem gammelt og nyt, den analyserede i en vanskelig tid hele strømmen af nye ideer fra den vestlige verden, vurderede dem og formidlede dem videre til deres menigheder.

At dette ikke var missionens primære opgave som mission, er klart. At den alligevel så stærkt gik ind for den opgave, siger meget om, at det er meget svært, måske nærmest umuligt, at frigøre sig fra sin egen kulturelle arv og fungere kulturelt neutralt, når man kæmper for en ide.